

interfectum esse, Catilina, convenit. vivis, et vivis non ad deponendam
sed ad confirmandam auctoritatem.

[1] Cupio, patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis rei publi-

cae periculis me non dissolutum videri, sed iam me ipse inertiae nequit-

aeque condemnare. castra sunt in Italia contra populum Romanum. in-

curiae faucibus collocata, crescit in dies singulos hostium numerus;

eorum autem castrorum imperatorem ducemque hostium intra moenia

aque adeo in senatu videmus instentem aliquam cotidie pernicitem rei

publicae molientem. si te iam, Catilina, comprehendit, si interfici iussero,

credo, erit verendum mihi ne non potius hoc omnes boni servus a me

quam quisquam crudelius factum esse dicat. verum ego hoc quod iam

pridem factum esse oportuit certa de causa nondum adducor ut faciam:

tum denique interficere, cum iam nemo tam improbus, tam perditus,

tam tui similis inveni potuit qui id non iure factum esse fateatur.

6 quam diu quisquam erit qui te defendere audeat, vivis, et vivis ita ut

vivis, multis meis et firmis praesidiis obsessus, ne commovere te contra

rem publicam possis. multorum te etiam oculi et aures non sentientem,

sicut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient.

[3] Item quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes, si neque

nox tenebris obscurare coeptus nefarios nec privata domus partibus

continere voces contritionis potest, si illustrantur, si erumpunt omnia?

muta iam istam mentem, mihi crede, obliviscere caedis atque incendi-

rum. tenentis undique; luce sunt clartora nobis tua consilia omnia, quae

iam necum licet recognoscas. meministine me ante diem XIII Kalendas

Novembres dicere in senatu fore in armis certo die, qui dies futurus esset

ante diem VI Kalendas Novembres, C. Maniliam, auctoritatem satelitem

atque administrum tuam? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta,

tam atrox tamque incredibilis, verum, id quod multo magis est admi-

randum, dies? dixi ego idem in senatu caedem te optinatum contulisse

in ante diem V Kalendas Novembres, tum cum multi principes civitatis

Roma non tam sui conservandi quam tuorum consiliorum repimendo-

rum causa profugerunt. nam infortiari potes te illo ipso die: meis praesidi-

mea diligenti circumclusum commovere te contra rem publicam non

potuisse, cum tu discessu ceterorum nostra tamen qui remansissent

caede contentum te esse dicebas? quid? cum tu te Praeneste Kalendis Iulis

Novembribus occupatum nocturno impetu esse confideres, sensistim

illam coloniam meo iussu meis praesidiis, custodiis, vigiliis esse munitam?

5 4 videmus *βγ*: videtur α 6-2 ut videtur *βγ*: ut nunc vivis α 6 coepit *βγ*: coepit
α 7 contritionis *ΑΥ*: contritionis tuae *αβ* 8 1 tu te *βγ*: te α: tu n

[1] Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostrae? quam diu

etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit

auctoritas? nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil

timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus

habendi senatus locus, nihil horum ora vitusque moverunt? patere tua

consilia non sentis, constrictam iam horum omnium scientia teneri con-

jurationem tuam non vides? quid proxima, quid superiore nocte egeris,

ubi fueris, quos convocaveris, quid consili ceperis quem nostrum ignorare

arbitraris? o tempora, o mores! senatus haec intellegit, consuli videt, hic

partem vivit. vivit immo vero etiam in senatum venit, fit publici consili

particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum,

nos autem fortes viri satis facere rei publicae videmus, si istius furorem

ac tela vitentur. ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem

oportebat, in te conferti pestem istam quam tu in nos omnes iam diu

machinaris.

An vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, T. Gracchum

3 medicoriter labefactantem statum rei publicae privatus interfecit, Catili-

nam orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos con-

sules perferemus? nam illa nimis antiqua praeterea, quod C. Servu-

hus Alhala Sp. Maclium novis rebus studentem manu sua occidit. fuit,

5 furista quondam in hac re publica virtus ut viri fortes acrioribus sup-

plicis quem perniciosum quam acerbissimum hostem coercerent. habe-

mus senatus consultum in te, Catilina, vehementem et graue; non deceat rei

publicae consultum neque auctoritas huius ordinis; nos, dico aperte,

4 consules desumus. [2] decrevit quondam senatus ut L. Opimius consuli

videret, ne quid res publica detrimenti caperet; nox nulla intercessit; inter-

fectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clari-

simo patre, auro, maioribus, occisus est cum liberis M. Fulvius consularis.

5 simili senatus consulto C. Mario et L. Valerio consulis est permissa

res publica: nam unum diem postea L. Saturninum tribunum plebis et

C. Servillum praetorem mors ac rei publicae poena remorata est? at vero

nos, iucissimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis.

habemus enim eius modi senatus consultum, verum inclusum in tabulis

10 tamquam in vagina reconditum, quo ex senatus consulto confestim te

26 pestem istam *βγ*: pestem α 4 9 eius *CAI*: huiusce *mi*: huius *βγ*

contenderit, ut in castra M. Antoni quo senatus cum miserat perveniret, isque, cum iam prope castra venisset, vi morbi oppressus vitam amiserit maximo rei publicae tempore, eiusque mors consentanea vitae fuerit sanctissime honestissimaeque actae in qua saepe magno usu rei publicae 5 Ser. Sulpicius et privatus et in magistratibus fuerit: cum talis vir ob rem publicam in legatione mortem obierit, senatus placere Ser. Sulpicio statum pedestrem aeneam in rostris ex huius ordinis sententia statu, circumaque eam statuam locum Iudis gladiatoribusque liberos posterisque eius quoquo versus 10 pedes quinque habere, eamque causam in basi inscribi quod is ob rem publicam mortem obierit, utique C. Pansa A. Hirtius consules, alter ambove, si eis videatur, quae rostribus urbanis imperent ut eam basim statuamque faciendam et in rostris statuendam locent, quantumque locaverint, tantam 15 pecuniam redemptori attribuendam solvendamque curent. Cumque antea senatus auctoritatem suam in virorum fortium funeribus ornamentisque ostenderit, placere eum quam amplissime supremo suo die offerri. Et cum Ser. Sulpicius 17 Q. f. Lemonyia Rufus ita de re publica mentus sit ut eis ornamentis decorari debeat, senatum censere atque e re publica existimare aedilis curulis edictum quod de funeribus habeant Ser. Sulpici Q. f. Lemonyia Rufi funeri remittere: utique locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco videbitur, pedes xxx quoquo versus adsignet 25 net quo Ser. Sulpicius inferatur; quod sepulcrum ipsius, liberos quoque posterorumque eius esset, uti quod optimo iure publice sepulcrum datum esset;

2 isque D: ipse V: et ipse cont. *Halm* 3 in max. rei p. munere D 10 gl'ad. Iudisque D quoquo bit: quog. V1: quaque V2: quaque *b'ns* 11 quod is. . . obierit *huc transiit*, post habere *habent* 12 *cod.*, del. *Mantius* 13 videatur V: videbitur D 14 urbanis *Ferrarius*: urbis V: urbi D 16 redemptores D solv. attribuen- 23 existimare D: aestimare V 23 funeri remittere *Faenus*: funere(m) mittere V (-tre- m. 2 in *res.*): funere (-i m) mittere D 25 videatur D 27 posterorum eius sit D 28 sepulcrum publice D

Maximas tibi, Pansa, gratias omnes et habere et agere 1 debemus qui, cum hodie meo die senatum te habiturum non arbitraremur, ut M. Bruti, praestantissimi civis, litteras accepisti, ne minimam quidem moram interposuisti quin 5 quam primum maximo gaudio et gratulatione fruere- mur. Cum factum tuum gratum omnibus debet esse, tum vero oratio qua recitatis litteris usus es. Declarasti enim verum esse id quod ego semper sensi, neminem alterius qui suae 10 consideret virtuti invidere. Itaque mihi qui plurimis officiis sum cum Bruto et maxima familiaritate coniunctus minus multa de illo dicenda sunt. Quas enim ipse mihi partis sumpseram, eas praecipit oratio tua. Sed mihi, patres con- 15 scripsi, necessitatem attulit paulo plura dicendi sententia eius qui rogatus est ante me; a quo ita saepe dissen- tio ut iam vereremur, id quod fieri minime debet, minuire amicitiam nostram videatur perpetua dissensio.

Quae est enim ista tua ratio, Calene, quae mens ut num- 3 quam post Kalendas Ianuarias idem senseris quod is qui te sententiam primum rogat, nunquam tam frequens senatus fuerit cum unus aliquis sententiam tuam secutus sit? cur 20 8 semper om. D 11 enim sententias mihi (mih) om. b) ipse sumpseram D 17 oratio D ut V: sui: qui *b'ns* 19 primum D: prius V rogat V: rogatus b: rogat cum *ns* 20 cum] quo *Faenus*: ut *Nangerius* (a)

M. TULLI CICERONIS
IN M. ANTONIVM
ORATIO PHILIPPICA DECIMA

[1] 1 nihil unquam longius his Kalendis Ianuatis mihi visum est, patres conscripti; quod idem intellegebam per hos dies uni cuique vestrum videri, qui enim bellum cum re publica gerunt, hunc diem non expectabant; nos autem, tum cum maxime consilio nostro subvenire communi saluti oporteret, in senatum non vocabamur, sed quaelam praetoriorum dierum suscitatio oratio consultum, qui ita locuti sunt ut magis exoptatae Kalendae quam serae esse viderentur. atque ut oratio consultum animam meum exeat spernere atque non modo salutis conservandae, verum etiam dignitatis pristinae recuperandae, sic me perturbasset eius sententia qui primus rogatus est, nisi vestrae virtuti constantiaequae confiderem. 2 hic enim dies vobis, patres conscripti, inluxit, haec potestas data est ut quantum virtutis, quantum constantiae, quantum gravitatis in huius ordinis consilio esset, populo Romano declarare posses, recordamini qui dies nudius tertius decimus fuerit, quantum consensus vestrum, quanta virtus, quanta constantia, quantum sitis a populo Romano laudati, quantum gloriam, quantum gratiam consecuti, atque illo die, patres conscripti, ea constituis ut vobis iam nihil sit integrum nisi aut honesta pax aut bellum necessarium. 3

3 pacem vult M. Antonius? arma deponat, roget, deprecetur. neminem aequiore reperiet quam me cui, dum se civibus impiis commendat, inimicus quam amicus esse maluit. nihil est profecto quod possit dari bellum gerenti; erit fortasse aliquid quod concedi possit roganti. legatos vero ad eum mittere de quo gravissimum et severissimum iudicium nudius tertius decimus feceritis, non iam levitatis est, sed, ut quod sentio dicam, dementiae. [2] primum duces eos laudavistis qui contra illum bellum privato consilio susceperunt, deinde milites veteranos qui, cum ab Antonio in colonias essent deducti, illius beneficio libertatem populi Romani anteposuerunt. 4 quid? legio Martia, quid? quarta, cur laudantur? si enim consulem suum reliquerunt, vituperandae sunt; si inimicum rei publicae, iure laudantur. atqui cum consules nondum haberetis, decrevistis ut et de praemiis militum et de honoribus impera-

armis. **113** cripiet et extorquebit tibi ista populus Romanus,
 utinam salus nobis! sed quoquo modo nobiscum egeris, dum
 istis consiliis uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus.
 etenim ista tua minime auara coniunx, quam ego sine con-
 tumelia describo, nimium diu debet populo Romano tertiam
 pensionem. habet populus Romanus ad quos gubernacula rei
 publicae deferat; qui ubicumque terrarum sunt, ibi omne est
 rei publicae praesidium vel potius ipsa res publica, quae se
 adhuc tantummodo ultra est, nondum recuperavit. habet qui-
 dem certe res publica adulescentis nobilissimos patros
 defensores, quam volent illi cedant otio consulentes; tamen a
 re publica reuocabuntur. et nomen pacis dulce est et ipsa
 res salutaris; sed inter pacem et seruitutem plurimum interest.
114 pax est tranquilla libertas, seruitus postremum malorum
 omnium, non modo bello sed morte etiam repellendum. **114**
 quod si se ipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro
 abstulerunt, at exemplum facti reliquerunt. illi quod nemo
 fecerat fecerunt. Tarquinius Brutus bello est persecutus, qui
 tum rex fuit cum esse Romae regem licebat; Sp. Cassius, Sp.
20 Maenius, M. Manlius propter susceptionem regni appetendi
 sunt necati: hi primum cum gladiis non in regnum appe-
 tentem, sed in regnantem impetum fecerunt, quod cum ipsum
 factum per se praclarum est atque diuinum, tum expositum
 ad imitandum est, praesertim cum illi eam gloriam consecuti
25 sint quae vix caelo capi posse uideatur. etsi enim satis in
 ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali
 immortalitatem non arbitror esse contemendam. **115**
[45] **115** Recordare igitur illum, M. Antoni, diem quo dic-
 taturam sustulisti; pone arte oculos laetitiam senatus popu-
30 lique Romani, confer cum hac nundinatione tua tuorumque:
 tum intelleges quantum inter lucrum et laudem interit, sed
 nimium, ut quidam morbo aliquo et sensus stupore suauita-
 tem cibi non sentiunt, sic libidinosi, auari, facinerosi uerac-
 laudis gustatum non habent, sed si te laus addicere ad recte
35 faciendum non potest, ne metus quidem a foedissimis factis

[1] 1 frequentia vestrum incredibilis, Quirites, contioque tanta quantum meminisse non video et alacritatem mihi summam defendendae rei publicae adfert et spem recuperandae³⁵. quamquam animus mihi quidem nunquam defuit: tempora defuerunt, quae simul ac primum aliquid lucis ostendere visa sunt, princeps vestrae libertatis defendendae fui, quod si id ante facere conatus essem, nunc facere non possem. hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremur, fundamenta facta sunt reliquarum actionum. nam est hostis a senatu nondum verbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius. 2 nunc vero multo sum erectior quod vos quoque illum hostem esse tanto consensu tantoque clamore approbavistis. neque enim, Quirites, fieri potest ut non aut ei sint impii qui contra consulem exercitus comparaverunt aut ille hostis contra quem iure arma sumpta sunt. hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen ne qua posset esse, senatus hodierno die sustulit.]

C. Caesar, qui rem publicam libertatemque vestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est et tutatur, maximis senatus laudibus ornatus est. 3 laudo, laudo vos, Quirites, quod gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adulescentis vel pueri potius; sunt enim facta eius immortalitatis, nomen aetatis, multa memini, multa auctivi, multa legi, Quirites>; nihil ex omnium saeculorum memoria tale cognovi: qui, cum servitute premeremur, in dies malum memoremur, praesidi nihil haberemus, capitalem et pestiferam a Brundisio tum M. Antoni reditum timentus, hoc insperatum omnibus consilium, incog- nitum certe reperit³⁶, ut exercitum invictum ex patris militibus conciteret Antonique furorē crudelissimis consiliis incitatum a pernicie rei publicae averteret. [2] 4 quis est enim qui hoc non intellegat, nisi Caesar exercitum paravisset, non sine exitio nostro futurum Antoni reditum fuisse? ita enim se recipiebat ardens odio vestri, cruentus sanguine civium Romanorum quos Suesae, quos Brundisi occiderat ut nihil nisi de pernicie populi Romani cogitaret. quod autem praesidium erat salutis libertatisque vestrae si C. Caesaris fortissimum sui patris militum exercitus non fuisset? cuius de laudibus et honoribus, qui ei pro divinis et

35 *spem recuperandae V. Clark, Fedeli: spem recuperandae libertatis D: spem <libertatis> recuperandae Shackleton Bailey.*
36 *repperit V. Cus. : cepit D, Clark, Fedeli, Shackleton Bailey.*

autem ad pestem furor tribunicius impelli non poterit his
 23 duabus quaestionibus de vi et maiestate sublati? Quid, quod
 obrogatur legibus Caesaris, quae iubent ei qui de vi itemque
 ei qui maiestatis damnatus sit aqua et igni interdici? quibus
 cum provocatio datur, nonne acta Caesaris rescinduntur? 5
 Quae quidem ego, patres conscripti, qui illa nunquam pro-
 bavi, tamen ita conservanda concordiae causa arbitratus sum
 ut non modo, quae vias leges Caesar tulisset, infirmandas hoc
 10 tempore non putarem, sed ne illas quidem quas post mortem
 Caesaris prolatae esse et fixas videtis. De exilio reducti a
 24 mortuo, civitas data non solum singulis sed nationibus et
 provinciis universis a mortuo; immunitatibus infinitis sublata
 vectigalia a mortuo. Ergo haec uno, verum optimo auctore
 domo prolata defendimus: eas leges quas ipse nobis inspectan-
 15 tibus recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur
 eiusque legibus rem publicam contineri putabat, de provinciis,
 de iudiciis, eas, inquam, Caesaris leges nos qui defendimus
 25 acta Caesaris evertendas putamus? Ac de his tamen legibus
 quae promulgatae sunt saltem queri possumus: de eis quae
 iam latae dicuntur ne illud quidem licuit. Illae enim sine 20
 1 ad rei pestem D de vi et maiestate V: de vi et de mate-
 state D, del. Cobet (prior numero) 3 itemque ei qui D et Arusias,
 K. vii. p. 409: itemque V tamen om. D 8 Caesar leges
 D 12 a mortuo om. ns 13 verum V: viro D 14 nobis] nos
 V: vobis Nangerius (1) 16 continere D 18 vertendas D puta-
 mus N: putabimus ni: putavimus s 20 illud om. V: id illam
 sine ulla V: nulla D 23 plebi V: plebis (pl.) V2D

buntur? Quid tum? quod ita erit gestum, id lex erit? et in 26
 aes incidi iubebitis, credo, illa legitima: consules populum
 rogandi? — POPULUSQUE IURAE SCIVIT. Qui populus? isne
 5 qui exclusus est? Quid iure? an eo quod vi et armis omne
 sublatum est? Atque haec dico de futuris, quod est amicorum
 ante dicere ea quae vixi possint: quae si facta non erunt,
 refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de
 10 quibus est integrum vobis, demonstro vitia: tollite! denuntio
 11 vim: arma remove! Itrasci quidem vos mihi, Dolabella, pro re publica dicenti
 27 non oportebit. Quamquam te quidem id facturum non arbi-
 tor — novi facilitatem tuam — conlegam tuum aiant in
 hac sua fortuna quae bona ipsi videtur — mihi, ne gravior
 15 quippiam dicam, avorum et avunculi sui consulatum si
 imitaretur, fortunator videretur — sed eum iracundum audio
 esse factum. Video autem quam sit odiosum habere eundem
 iratum et armatum, cum tanta praesertim gladiatorum sit
 20 impunitas: sed — proponam ius, ut opinor, aequum, quod
 M. Antonium non arbitror repudiatum. Ego, si quid in
 vitam eius aut in mores cum contumelia dixerit, quo minus
 mihi inimicissimus sit non recusabo; sin consuetudinem
 meam quam in re publica semper habui tenuero, id est si
 25 habere quae sentiam de re publica dixerit, primum deprecor
 ne irascatur; deinde, si hoc non impetro, peto ut sic ira-
 scatur ut civi. Armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui
 defendendi causa: eis qui pro re publica quae ipsis visa
 30 erunt dixerint ista arma ne nocent. Quid hac postulatione
 dici potest aequius? Quod si, ut mihi a quibusdam eius
 30 familiaribus dictum est, omnis eum quae habetur contra

3 hoc enim a V2D 6 atque ego haec (haec ego n) D
 10 vim: arma remove ed. R (ita chs): vim arma, removele Foggius
 12 oportebat V 13 novi enim D 17 esse om. D itatum eundem
 D 22 sin V: si D 23 quam in re p. semper habui om. V2

sarium est, facere ut, quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fecerit, ea aequae acerbata et indigna videantur esse his qui audient atque illis visa sunt qui senserunt? Magna 39 sunt ea quae dico, mihi crede; noli haec contemnere. Dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia, causa non solum exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda est; perficiendum est, si quid agere aut proficere vis, ut homines te non solum audiant, verum etiam libenter studiososeque audiant. In quo si te multum natura adiuverit, si optima a pueritia disciplinis atque artibus studuisses et in his elaborasses, si litteras Graecas Athenis non Lilybaei, Latinas Romae non in Sicilia didicisses, tamen esset magnum tantam causam, tam exspectatam, et diligentia consequi et memoria complecti et oratione exprimere et voce ac 15 vitibus sustinere.

Fortasse dices: 'Quid ergo? haec in te sunt omnia?' 40 Vitam quidem essent! verum tamen ut esse possent magno studio mihi a pueritia est elaboratum. Quodsi ego haec propter magnitudinem rerum ac difficultatem adsequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi, quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quae et quantae sint suspicari potes? Ergo 13 qui, sicut omnes sciunt, in foro iudicisique ita verser ut 41 eiusdem aetatis aut nemo aut pauci pluris causas defende- rint, et qui omne tempus quod mihi ab amicorum negotiis datur in his studiis laboribusque consumam, quo paratior ad usum forensium promptiorque esse possim, tamen ita mihi deos velim propitios ut, cum illius mihi temporis venit in mentem quo die citato reo mihi dicendum sit, non 30 1 laborasses 14 exponere 8 ac *Dp et pler.*: et *G.L.K.* 24 in iudicis que 11 versor *G.L.* 29 illius mihi temporis 11 illius temporis mihi *Dvb. Viramque lectionem inestur Priscianus* 30 die om. *L.*

solum commoveor animo, sed etiam toto corpore per- 42 horresco. Iam nunc mente et cogitatione prospicio quae tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam expectationem magnitudinem iudici sit adatura, quantam auditorum multitudinem infamia C. Verris concitatura, 5 illius factura sit. Quae cum cogito, iam nunc timeo quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, et expectatione omnium et magnitudine rerum 43 dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: si quid ex veteri aliqua oratione, Iovem ego Optimum Maximum, aut Velleum, si fieri potuisses, iudices, aut aliquid eius modi ediscere potueris, praecclare te paratum in iudicium venturum arbitraris. 44 Ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam, 15 ut ego, arbitrator, demonstrare non posses: nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo et ad discendum paratissimo futurum esse certamen, quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum certandumque sit. Cuius ego ingenium ita laudo ut non pertimescam, ita 14 probo ut me ab eo delectari facilius quam decipi putem. Nunquam ille me opprimeret consilio, nunquam nullo artificio perverteret, nunquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabatur; novi omnis hominis 25 petitiones rationesque dicendi; saepe in isdem, saepe in contrariis causis versati sumus; ita contra me ille dicit, quamvis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. Te vero, Caecilii, quem ad modum 45 sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam videor; quotiens ille tibi potestatem optionemque facturus 30 sit ut eligas utrum velis—factum esse necne, verum esse an illud 11 si quid *Dvb.*: et si quid 8 *edd.* 15 At si *L.K.Z.* 16 nec 21 me om. *D. al.* 23 suo me *G.L.Z.*